

ПАРАДОКС ОБРАЗОВНИХ РЕФОРМИ – ПРИМЕР СРБИЈЕ

Горан Д. Пљакић¹

Сажетак: Аутор овог рада бави се проблематиком парадоксалности образовних реформи које се спроводе у Србији од двехиљадите године. Стратешки циљ поменутих реформи јесте демократизација васпитно-образовних система који би требало да суштински подражавају развој демократског друштва у земљи. Међутим, поставља се питање како развити такав систем ако знамо да је демократско друштво предуслов за његов настанак. У овом случају парадоксалност се огледа у чињеници да су очекивани исходи образовних реформи уједно и предуслови за њихово спровођење. Такође, у раду се разматра питање конкретних исхода спроведених реформи образовних система у нашој земљи. Аутор указује да евидентни проблеми у стратешком планирању промена у образовању су настали, између осталог, и због очигледних пропуса у антиципацији привредног, културног и социјалног развоја, као и свеукупних друштвених и цивилизацијских кретања у будућем периоду.

Кључне речи: образовна реформа, парадокс, стратешко планирање, демократско друштво.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

*Лако је живети затворених очију
– погрешно тумачити све што се
види*

(БИТЛСИ)

У контексту савременог друштва образовање добија место покретача промена у цивилизацији XXI века. Утемељено на новим

¹goran.p@vaspks.edu.rs, Висока школа струковних студија за васпитаче, Крушевац

основама, образовање ће морати кроз перманентно уношење одговарајућих измена унутар својих оквира да одговара на изазове које поставља постиндустријско друштво.

Веома је дискутабилно питање које се односи на то да ли су образовне реформе у Србији након двехиљадите године биле усклађене са потребама привредних, културних и социјалних промена које доноси савремено друштво или су више продукт политичког приближавања Европској Унији и процесима који се у њој дешавају. Заправо, можемо да се запитамо - Да ли је образовним реформама у Србији, које су уследиле након двехиљадите године, наш образовни систем модернизован у складу са поребама учеће цивилизације у XXI веку?

РЕФОРМА ОБРАЗОВАЊА

Када је реч о променама у систему образовања, у литератури се срећемо са терминима реформе, иновације или модернизације. Најучесталији од свих појмова је реформа. Корен речи овог појма у латинском језику је реч *форма*, што значи лик – облик, а глагол *ре-формо* значи преобразити, променити у лицу (Žerić, према: Suzić, 2005). Ненад Сузић истиче да овај појам може бити схваћен на два начина: „...1) као промена форме или успостављање нове форме и 2) као реконструкција или обнављање старе форме“ (Suzić, 2005: 148). Међутим, Сузић сматра да у оба случаја појам реформе не одговара ономе што подразумева сложен процес промена у систему образовања, јер се не фокусирају на суштину већ на форму. Чиме је аргументовао овакав став? Сузић се позива на оца америчке психологије, Виљема Џејмса, и његову констатацију да је наставник кључ на коме су пале све реформе образовања. Под тим је подразумевао да су промене потребне у учионици, за децу, а да наставни планови представљају само оквир у коме ће се наставна активност кретати (Suzić, 2003). Доналд Хирш у својој компаративној анализи образовних система на крају двадесетог века закључио је да дотадашње реформе образовања нису ништа поправиле јер је готово свака од њих била базирана на мењању наставних планова и програма (Tully, 2005), тј. биле су усмерене мењање форме. Да ли се нешто слично дешавало/дешава и у нашој земљи?

Пре него што пређемо на поменути проблематику, требало би констатовати на шта се односи суштина образовне реформе. Сузић истиче да је акцептирана суштина коју би требало остварити у школама следећа: *разним видовима индивидуализације и кооперативног учења*

*наставну активност што више са наставника пренети на ученике (Suzić, 1998). Циљ је код ученика развити когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције потребне за живот у друштву XXI века (Suzić, 2000); оспособити ученике да уче како се учи, да умеју да доносе одлуке, да кооперативно раде, да у току школовања живе са демократијом, како би је касније примењивали у своме животу (Suzić, 1998; Pešić и др, 2002). Последња ставка је у складу са дефиницијом свеобухватне реформе образовног система у Србији, која се односи на модернизацију и реорганизацију образовног система који ће послужити као суштинска подршка развоју демократије у земљи и њеној будућој интеграцији у Европу (*Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*, 2012; Jerković и остали, 2011). Постављени циљ реформе образовног система у Србији усклађен је са начелима транзиције у пост-социјалистичким земљама коју одликује процес усклађивања превазиђених стандарда на свим пољима друштвеног живота са стандардима Европске уније.*

У склопу целокупне трансформације нашег друштва и опште демократизације социјалних односа, економске транзиције ка тржишној привреди и припреми за интеграцију у европске токове демократизација образовања и образовање за демократију има кључну улогу за све учеснике на свим нивоима. Тако се у званичним документима демократизација васпитних и образовних институција и самог васпитно-образовног процеса, у свим његовим видовима, третира као циљ и стратешки правац реформе образовања.

КАКВИ СУ ИСХОДИ ОБРАЗОВНИХ РЕФОРМИ У СРБИЈИ?

Поставља се питање да ли је образовна реформа, која се спроводи од две хиљаде године, створила услове за уважавање два основна принципа демократичности – принцип уважавања и принцип партиципације. Ако се узме у обзир чињеница да је неосновано појаве у образовању посматрати и тумачити изван њиховог културолошког контекста, постаје јасно да је демократизација васпитно-образовног процеса изузетно сложен задатак којим је обухваћено не само наше друштво, већ целокупан друштвени макросистем. Спровођење реформи на нивоу формалног васпитно-образовног система, што је најчешће случај у пракси, нема великих изгледа за успех. То потврђују истраживања (Jovanović, 2011), која су показала да постоји незадовољство резултатима реформе код оних који су били њени носиоци.

Између осталог, образовање за демократију и грађанско друштво подразумева постојање демократског образовног система, као и демократско социјално и политичко окружење (Pešić и остали, 2002). Оваква ситуација представља својеврстан парадокс², који је у стратешко планирање образовних реформи уносио конфузију. С једне стране демократско друштво је предуслов за демократизацију васпитно-образовног система, а са друге стране, нема демократског друштва ако у систему образовања не постоји образовање за демократију.

Препоруке за излаз из наведене парадоксалне ситуације односиле су се на превазилажење супротности (уважавање повезаности и узајамне условљености) индивидуалног – социјалног, теорије – праксе, професионалног – лаичког, институционалног – ванинституционалног, ефикасности – квалитета... (Pešić и др, 2002). Међутим, комплексност и дијалектичност оваквог приступа, умногоме отежавају његово успешно реализовање у пракси. Када се узму у обзир и тешкоће које се односе на мењање ставова носиоца васпитно-образовне делатности, можемо претпоставити да у овој ситуацији улагање великог рада и труда не гарантује успех.

Сматрамо да се успешна реформа у образовању не може реализовати уколико се планиране промене поставе чисто нормативно - шаблонски - тако да им се група или појединац на силу морају прилагођавати. Једна од психолошких правилности када се на понашање актера делује спољашњом принудом је специфичан недостатак унутрашње мотивације чак и када се тражено понашање види као средство постизања неких жељених исхода упркос нежељености самог понашања.

У вези са тим је и чињеница да се проблеми у свету не могу разумети, а ни решити ако их посматрамо независно један од другог. Међузависност, не само људских, већ и еколошких заједница стоји као детерминанта холистичког и еколошког приступа у поимању света. Наведено имплицира чињеницу да реформа образовања мора бити усклађена са културолошким контекстом одређене „друштвене мреже“. Утемељење за овакву констатацију налазимо у Брофенбреновој

²У литератури парадокс (грчка реч *parádoxos*– против мишљења, против очекивања, неочекиван, невероватан) најчешће се одређује као „мишљење противно општем мишљењу“ (Вујаклија, 2007:644). Поред наведеног значења овај термин подразумева: 1. привидну противречност, бесмислицу, особеност, настраност, необичну мисао или ствар; 2. *рет.* подврсту *антитезе*– „...реченица чија су два дела на први поглед потпуно супротна, а ипак стоје један поред другог“ (Вујаклија, 2007:644).

(Bronfenbrener, 1997) теорији еколошких система, Брунеровом (Bruner, 2000) поимању односа културе и образовања и Цаприним (Capra, 1997) схватању живих система.

ОСВРТ НА РЕФОРМЕ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Високо образовање је током претходних деценија постало „...централна варијабла реформских, транзицијских и техничко технолошких трендова. Изузетна важност високог образовања на личном, друштвеном, културном и економском плану, као и постојање компетентних и друштвено одговорних високошколских установа, чине основу за развој друштва које учи“ (Stanisavljević-Petrović & Maksimović, 2012: 195). Укључивањем наших универзитета у јединствен европски образовни простор који промовише Болоњска декларација, високо образовање у Србији нашло се пред великим изазовом да се оствари ефикаснији и ефективнији процес студирања. Овде пре свега мислимо на самњење *прокрастинације* током студирања, која се дефинише „...као добровољно одлагања неке акције, упркос томе што се очекују лоше последице тог одлагања“ (Nedeljković, 2012:39). На учесталост ове појаве, не само код нас већ и у свету, указују резултати многобројних истраживања. Тако, у неакадемској популацији прокрастрира од 20% до 40% испитаника (McCown & Johnson, 1989), док се обим одуговлачења у студентској популацији креће у опсегу од 20% до 95% (Ellis & Knaus, 1977), где се посебно акценат ставља на висок проценат студената завршних година.

Да ли је проблем прокрастинације решен овом реформом? Званични резултати говоре у прилог томе да је време одуговлачења током студија смањено увођењем система студирања заснованог на начелима Болоњске декларације, али не у складу са очекивањима. Још увек постоје високошколске установе које се могу „похвалити“ изузетно малом пролазношћу студената. На пример, на Факултету ветеринарске медицине 2009. године услов за упис четврте године дало је свега четири студента од 83, колико их је слушало трећу годину (Gligorijević, 2009).

У контексту наведеног можемо поставити питање да ли је смањење одуговлачења током студирања, условљено применом Болоњске декларације, утицало на квалитет знања студената. Сматрамо да би се овим питањем ваљало позабавити неким будућим опсежним истраживањем. Поткрепљење за наведену констатацију налазимо у резултатима рефлексije сопствене праксе који указују на хипотезу да је

парцијално полагање испита, код самог аутора овог рада, резултирало смањењем трајности знања. Уколико би резултати истраживања потврдили наведену хипотезу, концепт студија у нашој земљи базиран на Болоњској декларацији требао би озбиљно преиспитати.

Да ли је услед журбе у реализацији образовних реформи дошло до својеврсне конфузије? Веома је важно промене у образовању темељно испланирати на стратешком, тактичком и оперативном нивоу. Овде посебно желимо да истакнемо динамичност стратешких промена јер су орјентисане на будући развој. Стратешки циљеви реформе високошколског образовања, према *Стратегији развоја образовања у Србији до 2020.*, усмерени су ка стварању услова за гарантовање просперитета оним установама које у фокусу свог пословања имају квалитет пружених услуга примарним корисницима (Marković, Rajović, & Marković, 2014). Међутим, велики број образованих кадрова за којима држава реално нема потребе говори у прилог чињеници да је стратешко планирање промена у образовању у протеклом периоду драстично подбацило. Да ситуација буде још проблематичнија ови кадрови се и даље образују, док се с друге стране појављују дефицитарна занимања.

Млади који сада полазе у основну школу већину свог живота и професионалног деловања оствариће у другој половини XXI века. Да ли их данашњи програми у школама образују за то време? Сузић напомиње да стратешка реформа „...мора антиципирати привредни, културни и социјални развој као и укупна друштвена и цивилизацијска кретања тог будућег периода“ (Suzić, 2005: 153). Тако је пред педагошку футурологију стављен озбиљан и пре свега комплексан задатак, због чега је журба у реализацији образовних реформи или било каква импровизација у пракси недопустива.

ЗАКЉУЧАК

Школство у Србији двехиљадите године започело је врло широке и озбиљне промене које су имале циљ да предности наше традиционалне школе сачувају, а да уједно комплетан систем усаврше увођењем европских стандарда и коришћењем искустава из читавог света. Започета реформа, као и сваки процес, морала је бити отворена за сталне допуне и модификације које су требале да прате економске, културне и социјалне промене у земљи и свету. Међутим, искуства из протеклог периода су показала да промене реализацијом у пракси често су бивале преусмерене од суштине ка форми. Овакво стање је

проузроковало смањење унутрашње потребе за променама кључних чинилаца образовања, како државе, тако и запослених у установама. Таква тенденција значајно је отежала њихову успешну реализацију и проузроковала честе импровизације у пракси.

ЛИТЕРАТУРА

Вујаклија, М. (2007). *Лексико страних речи и израза*. Београд: Просвета.

Станисављевић-Петровић, З., & Максимовић, Ј. (2012). Неки аспекти ефикасности и ефективности у процесу реформе високог образовања. У: Б. Димитријевић (Ур.), *Образовање и савремени универзитет*, Ниш: Филозофски факултет. 195-208.

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године. (2012). Београд: Службени гласник Републике Србије.

Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja - prirodni i dizajnerani eksperimenti*. Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Bruner, J. (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Capra, F. (1997). *The Web of life: A new synthesis of mind and matter*. London: Flamingo.

Ellis, A., & Knaus, W. (1977). *Overcoming procrastination or how to think and act rationally in spite of life's inevitable hassles*. New York: Institute for Rational Living.

Gligorijević, J. (2009). Bolonja u Srbiji - kako gde i kako kome. *Vreme*, 12(987), 24-25.

Jerković, I., Gavrilov-Jerković, V., Mihić, I., Mihić, V., Petrović, J., & Zotović, M. (2011). Dometi reforme obrazovanja u Srbiji. U: V. Katić (Ur.), *Trendovi razvoja - Evropa 2020 - društvo zasnovano na znanju*, Novi Sad: Fakultet tehničkih nauka. 1-4.

Jovanović, N. (2011). Obrazovanje u tranziciji. *Kultura polisa*, 8(15), 335-340.

Marković, S., Rajović, J., & Marković, N. (2014). Strateški elementi kvaliteta obrazovanja na visokoškolskim ustanovama. U: I. Milićević (Ur.), *Tehnika i informatika u obrazovanju*, Čačak: Fakultet tehničkih nauka. 216-223.

McCown, W., & Johnson, J. (1989). Differential arousal gradients in chronic procrastination. U: First annual convention of the American Psychological Society, VA: Alexandria.

Nedeljković, J. (2012). *Integrativni model psiholoških prediktora akademske neefikasnosti*. Niš: Filozofski fakultet. neobjavljena.

Pešić, M., Popadić, D., Ignjatović-Savić, N., Petrović, D., Radulović, L., & Jašarević, S. (2002). Demokratizacija obrazovanja i obrazovanje za demokratiju i građansko društvo. U *Kvalitetno obrazovanje za sve - put ka razvijenom društvu* (str. 103–147). Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Sektor za razvoj obrazovanja i međunarodnu prosvetnu saradnju.

Suzić, N. (1998). *Strategija i koncepcija promjena u sistemu vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj*. Banja Luka: Ministarstvo Prosvjete.

Suzić, N. (2000). *Dvadeset osam kompetencija za XXI vijek*. Banja Luka: Republički pedagoški zavod.

Suzić, N. (2003). Promjene u sistemu obrazovanja - zabluda i skretanja. *Obrazovna tehnologija*, 3(1-2), 1-15.

Suzić, N. (2005). *Pedagogija za XXI vijek*. Banja Luka: TT - Centar.

Tully, D. (2005). The Schools We need and Why We Don't Have Them, by E. D. Hirsch, Jr. *Journal of Catholic Education*, 8(3), 396-399.

THE PARADOX OF EDUCATION REFORMS – THE EXAMPLE OF SERBIA

Abstract. The author addresses the issue of paradoxicality of educational reforms implemented in Serbia since the year two thousand. The strategic goal of the reforms is democratization of the educational system which is meant to provide fundamental support for the development of a democratic society. However, the question arises of how to develop such a system in light of the fact that a democratic society is a precondition for the development of a democratic educational system. In this case the paradox lies in the fact that expected outcomes of educational reforms are also preconditions for their implementation. The paper also deals with actual outcomes of completed reforms of educational systems in our country. The author points out that apparent problems in strategic planning of educational reforms, among other, stem from obvious oversights concerning anticipation of economic, cultural and social development, as well as overall social and civilisational developments expected in the period ahead.

Key words: educational reform, paradox, strategic planning, democratic society.

Примљен: 20.04.2016.

Прихваћен: 25.06.2016.